

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NÔNG THỊ NGỌC

THEN KỲ YÊN CỦA NGƯỜI TÀY
Ở BẮC QUANG, HÀ GIANG - TIẾP CẬN TỪ GÓC ĐỘ
VĂN HỌC DÂN GIAN

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

THÁI NGUYÊN - NĂM 2012

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NÔNG THỊ NGỌC

THEN KỲ YÊN CỦA NGƯỜI TÀY
Ở BẮC QUANG, HÀ GIANG - TIẾP CẬN TỪ GÓC ĐỘ
VĂN HỌC DÂN GIAN

CHUYÊN NGÀNH: VĂN HỌC VIỆT NAM
MÃ SỐ: 60.22.34

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

Người hướng dẫn khoa học: PGS - TS. Nguyễn Hằng Phương

THÁI NGUYÊN, NĂM 2012

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn tốt nghiệp này, tác giả xin trân trọng cảm ơn Ban Giám hiệu, khoa Sau đại học, Ban chủ nhiệm, quý thầy, cô giáo khoa Ngữ Văn, trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên và quý thầy, cô giáo trực tiếp giảng dạy, giúp đỡ trong suốt quá trình học tập.

*Đặc biệt, tác giả xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới giáo viên hướng dẫn: **PGS.TS. Nguyễn Hằng Phương**, cô đã luôn tận tình hướng dẫn, chỉ bảo trong suốt thời gian nghiên cứu và hoàn thành luận văn.*

Tác giả xin gửi lời cảm ơn tới ông Hoàng Định, người đã cung cấp tư liệu và nhiệt tình giúp đỡ trong quá trình nghiên cứu.

Cuối cùng, xin bày tỏ lòng biết ơn đến gia đình, người thân, bạn bè và đồng nghiệp đã giúp đỡ, động viên tác giả để hoàn thành luận văn này

Tác giả

Nông Thị Ngọc

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các tư liệu trích dẫn đều có nguồn gốc rõ ràng, các kết quả trong luận văn là trung thực và chưa từng được ai công bố ở bất kỳ công trình nào khác.

Tác giả luận văn

Nông Thị Ngọc

MỤC LỤC

Trang

Trang bìa phụ	
Lời cảm ơn	
Lời cam đoan	
Mục lục.....	i
MỞ ĐẦU	1
NỘI DUNG.....	10
Chương 1. TỔNG QUAN VỀ TỘC NGƯỜI TÀY, THEN TÀY VÀ THEN KỲ YÊN Ở BẮC QUANG, HÀ GIANG	10
1.1. Tổng quan về tộc người Tày ở Bắc Quang, Hà Giang.....	10
1.1.1. Vài nét về cộng đồng người Tày ở Hà Giang	10
1.1.2. Điều kiện tự nhiên, đặc điểm kinh tế - xã hội, diện mạo văn hoá của người Tày ở Bắc Quang, Hà Giang	11
1.2. Khái quát về Then Tày	17
1.2.1. Khái niệm Then.....	17
1.2.2. Nguồn gốc của Then	20
1.3. <i>Then kỳ yên</i> ở Bắc Quang, Hà Giang	23
1.3.1. Then trong đời sống văn hoá tín ngưỡng của người Tày ở Bắc Quang, Hà Giang	23
1.3.2. Khảo sát và phân loại.....	25
1.3.3. Hình thức diễn xướng trong <i>Then kỳ yên</i>	29
1.3.4. Các bước của một nghi lễ <i>Then kỳ yên</i> ở Bắc Quang, Hà Giang	33
Chương 2. NỘI DUNG THEN KỲ YÊN CỦA NGƯỜI TÀY Ở BẮC QUANG, HÀ GIANG	40
2.1. <i>Then kỳ yên</i> phản ánh đời sống tâm linh của người Tày.....	40
2.1.1. Then là sự sinh động hoá quan niệm về thế giới ba tầng của người Tày....	40
2.1.2. Quan niệm con người có hồn vía, số mệnh	43
2.1.3. Phản ánh tục thờ cúng tổ tiên của người Tày	45

2.2. <i>Then kỳ yên</i> phản ánh xã hội của người Tày trong quá khứ	48
2.2.1. Phản ánh chân thực cuộc sống của người dân miền núi.....	48
2.2.2. Phản ánh ước mơ về cuộc sống no đủ, yên vui của nhân dân lao động .	53
2.2.3. Phê phán những thói tật của con người trong xã hội, đề cao phẩm chất tốt đẹp của người lao động	57
2.2.4. Phê phán những thế lực cường hào ác bá, bóc lột sức lao động của những người dân nghèo.....	61
2.3. <i>Then kỳ yên</i> phản ánh những truyền thống văn hoá tốt đẹp của người Tày....	64
2.3.1. coi trọng đạo lí nhân cách, sống chan hoà tình nghĩa.....	65
2.3.2. Khuyến con người chăm chỉ trong lao động, sản xuất	68
2.3.3. Khuyến con người biết yêu thương đùm bọc lẫn nhau.....	70
Chương 3. NGHỆ THUẬT <i>THEN KỲ YÊN</i> CỦA NGƯỜI TÀY Ở BẮC QUANG, HÀ GIANG.....	73
3.1. Thể thơ trong <i>Then kỳ yên</i>	73
3.1.1. Thể thơ thất ngôn	73
3.1.2. Thể thơ ngũ ngôn	77
3.2. Một số biện pháp tu từ nghệ thuật trong <i>Then kỳ yên</i>	80
3.2.1. Liệt kê	80
3.2.2. Điệp ngữ.....	84
3.2.3. Thủ pháp hư cấu kì ảo.....	89
3.3. Thời gian và không gian nghệ thuật trong <i>Then kỳ yên</i>	93
3.3.1. Thời gian nghệ thuật	93
3.3.2. Không gian nghệ thuật.....	96
KẾT LUẬN	106
TÀI LIỆU THAM KHẢO	111
PHỤ LỤC	115

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Việt Nam là một quốc gia có nhiều dân tộc anh em cùng chung sống, mỗi dân tộc ở từng vùng, miền lại có những nét độc đáo riêng về văn hoá tinh thần và văn hoá vật chất. Chính những nét riêng độc đáo của mỗi dân tộc đó đã tạo nên một nền văn hoá Việt Nam đa dạng, phong phú nhưng thống nhất. Cùng nằm trong vùng văn hoá Việt Bắc, nhắc đến Hà Giang người ta nghĩ ngay đến những làn điệu, câu hát trữ tình mượt mà như: *Sli, Lượn, Coi, Iếu, Then, Quan làng...*, đã làm xao xuyến, đắm say biết bao tâm hồn bao chàng trai, cô gái dù chỉ một lần được nghe. Trong những làn điệu, câu hát mượt mà đó phải kể đến hát Then, không chỉ là loại hình sinh hoạt văn hoá - văn nghệ quần chúng mà Then còn là loại hình sinh hoạt văn hoá tín ngưỡng. Do vậy, tìm hiểu văn học dân gian của dân tộc Tày nói chung và loại hình hát Then của người Tày là công việc hữu ích, góp phần phát huy và gìn giữ bản sắc văn hoá của dân tộc.

Thực tế cho thấy, Then của người Tày ở Hà Giang chủ yếu là do những người làm nghề cúng bái sử dụng trong quá trình "hành nghề" của mình. Còn các nhà nghiên cứu dân gian và các nghệ nhân sưu tầm, dịch và biên soạn thành những công trình khoa học với số lượng còn hạn chế. Tuy nhiên, cho tới nay chúng tôi thấy chưa có công trình nghiên cứu nào đề cập một cách chuyên biệt, hệ thống về nội dung và nghệ thuật của loại hình dân ca nghi lễ phong tục này ở Bắc Quang. Vì thế, để bảo tồn, phát huy và giữ gìn bản sắc văn hoá của dân tộc Tày, chúng ta cần quan tâm, khai thác, nghiên cứu Then một cách khoa học, có hệ thống nhằm phát huy những thế mạnh, hạn chế những mặt bảo thủ lạc hậu của Then trong đời sống hiện đại.

Là người con của dân tộc Tày hiện nay đang sinh sống và giảng dạy Ngữ văn ở một huyện miền núi của tỉnh Hà Giang, nơi có nhiều người Tày

sinh sống. Việc tìm hiểu về Then ngay chính mảnh đất quê hương mình, là việc làm có ý nghĩa không chỉ trong lĩnh vực nghiên cứu mà còn góp phần khẳng định, gìn giữ và phát huy những nét đẹp truyền thống của dân tộc Tày nơi đây và các dân tộc thiểu số nói chung trên con đường tìm về với bản sắc dân tộc. Điều này phù hợp quan điểm đúng đắn của Đảng và Nhà nước ta khi chủ trương xây dựng một nền văn hoá Việt Nam "tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc".

Hiện nay do nhiều nguyên nhân chủ quan và khách quan đội ngũ những người làm Then ngày càng thưa vắng và đang có nguy cơ mất dần ở một số địa phương, những nghi lễ Then diễn ra cũng đã bị cắt bớt đi một số chặng, đoạn, các bước và cắt bớt đi một số thủ tục..., nên không còn giữ được nguyên vẹn như trước nữa.

Từ những lí do trên, chúng tôi đã chọn “*Then kỳ yên của người Tày ở Bắc Quang, Hà Giang - Tiếp cận từ góc độ văn học dân gian*” làm đề tài nghiên cứu cho luận văn của mình. Với mong muốn khám phá những khía cạnh độc đáo của Then và cùng đồng bào Tày lưu giữ vốn văn hoá quý báu của dân tộc mình trước những biến thiên của lịch sử.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Những công trình nghiên cứu về Then nói chung

Then là một loại hình sinh hoạt văn hoá dân gian mang tính tổng hợp gồm lời ca, múa, nhạc và hội hoạ..., ngoài ra Then còn gắn với văn hoá tín ngưỡng lâu đời của người Tày ở miền núi phía bắc Việt Nam. Vì lẽ đó mà Then đã thu hút được sự quan tâm, chú ý của các nhà nghiên cứu dân gian. Theo dòng thời gian một số công trình sưu tầm, khảo cứu có liên quan đến đề tài nghiên cứu xuất hiện:

Công tác sưu tầm, nghiên cứu, giới thiệu văn hoá dân gian Việt Bắc đã được nhen nhóm từ sau khi cách mạng tháng Tám thành công, đặc biệt từ sau

Hội nghị bàn về công tác sưu tầm văn hoá văn hoá dân gian ở miền Bắc được tổ chức vào tháng 2 năm 1964. Hưởng ứng phong trào này, các nhà sưu tầm, nghiên cứu đã đi điều tra, điền dã ở khu vực Việt Bắc, kết quả nhận được là những cuốn sách Then viết bằng chữ Nôm Tày - Nùng lưu truyền ở một số địa phương của các tỉnh. Cũng trong thời gian này có một số bài viết về Then được công bố trên sách, báo, tạp chí, nhưng ở khía cạnh nghệ thuật biểu diễn trên sân khấu, qua làn sóng phát thanh truyền hình. Như vậy, Then đã được chú ý nhưng mới chỉ ở góc độ nghệ thuật biểu diễn.

Sang thập niên 70 của thế kỉ XX việc nghiên cứu Then mới thực sự khởi sắc ở các địa phương Việt Bắc. Công trình đầu tiên sưu tầm và nghiên cứu về Then là cuốn *Lời hát Then* của Dương Kim Bội do Sở văn hoá thông tin Việt Bắc xuất bản năm 1975 [3] đã giới thiệu đôi nét về nguồn gốc của Then, mối quan hệ của Then với Mo, Tào, chức năng lễ lời hát Then, nội dung một số lời Then ở Việt Bắc bằng nguyên văn tiếng Tày. Song vì mục đích chính của công trình là sưu tầm nên tác giả mới chỉ dừng lại ở việc giới thiệu lời của Then.

Tiếp đến là cuốn *Mấy vấn đề về Then Việt Bắc* (Nxb Văn hoá dân tộc, 1978) [34], là kết quả của "Hội nghị sơ kết công tác sưu tầm, nghiên cứu về Then" được tổ chức tại Sở văn hoá thông tin khu tự trị Việt Bắc. Cuốn sách tập hợp những báo cáo, tham luận, nghiên cứu về Then của các nhà nghiên cứu văn hoá dân gian. Là công trình nghiên cứu, khảo sát về Then trên phạm vi rộng và xem xét Then dưới góc độ là một hình thức diễn xướng dân gian mang tính tổng hợp. Nhiều vấn đề khác của Then đã được đề cập trong cuốn sách như: nguồn gốc, loại hình, nghệ thuật, giá trị văn hoá, vai trò của Then trong đời sống tinh thần của các dân tộc Việt Bắc.

Tác giả Vi Hồng trong công trình nghiên cứu: *Sli lượn dân ca trữ tình Tày Nùng* xuất bản năm 1979 [9] cũng đã gián tiếp giới thiệu về Then, so sánh

Then với các hình thức tín ngưỡng dân gian khác và xem xét mối quan hệ giữa Then với Sli lượn. Tuy chủ yếu nghiên cứu về hình thức dân ca trữ tình song tác giả cũng có đôi điều gợi ý cho công trình nghiên cứu về Then.

Từ năm 1980 đến năm 1990, tuy số lượng sách xuất bản và các bài viết, đề tài nghiên cứu về Then ở giai đoạn này không nhiều, nhưng các vấn đề về Then đã được đề cập tương đối có hệ thống, tập chung và mang tính gợi mở, bước đầu đã giúp cho người đọc hình dung được diện mạo của Then và hình thức diễn xướng Then. Từ sau năm 1990 trở lại đây nhiều công trình nghiên cứu về Then được giới thiệu ở dạng in ấn xuất bản và dạng bản thảo gửi dự xét thưởng Hội văn nghệ dân gian Việt Nam. Các công trình sưu tầm văn bản Then đã được xuất bản như: *Khảm Hải - Vượt biển* của Vi Hồng [10], *Bộ Then tứ bách* của Lục Văn Pảo [37], *Then và những khúc hát* [2] và *Lễ hội Dàng Then* [1] của tác giả Triều Ân...., đây là các công trình tập hợp những khúc hát Then hành lễ có kèm theo những lời giới thiệu về nội dung, nghệ thuật, ý nghĩa và đặc điểm nghi lễ gắn với khúc hát Then, những công trình này rất hữu ích cho việc tìm hiểu các dòng Then.

Cô tác giả Hoàng Đức Chung với *Lầu Then Bjoóc mạ của người Tày huyện Vị Xuyên, tỉnh Hà Giang* (1999) [5] đã nghiên cứu công phu với cái nhìn toàn diện về lễ cấp sắc trong Then ở Hà Giang, đây là công trình góp phần vào gìn giữ những đặc sắc trong Then ở Hà Giang nói chung. Tuy nhiên, tác giả chỉ nghiên cứu ở lĩnh vực mang tính văn hoá, chưa đi sâu vào tìm hiểu phần nội dung văn học.

Các luận văn *Nghệ thuật hát Then của người Tày ở Lạng Sơn* của Dương Thị Lâm [24] và *Khảo sát nghi lễ Then "Hắt khoăn" (giải hạn) của người Tày huyện Đình Lập tỉnh Lạng Sơn* của Nguyễn Thị Hoa bảo vệ năm 2002 [15], và *Khảo sát phần lời ca trong Then cầu tự của người Tày Cao Bằng* của Nguyễn Thanh Hiền bảo vệ năm 2007 [12] đã góp phần làm rõ sự